

Dr hab. Maria Korusiewicz, prof. ATH
Instytut Neofilologii
Wydział Humanistyczno-Społeczny
Akademia Techniczno-Humanistyczna
ul. Willowa 2
43-300 Bielsko-Biała

Bielsko-Biała 25.11.2018

Recenzja pracy doktorskiej
mgr Agaty Stronciwilk

pt. *Wspólnota, ciało, polityka. Estetyczne i kulturowe konteksty jedzenia w polskiej sztuce współczesnej* napisanej pod opieką naukową dr hab. Marii Popczyk, prof. UŚ na Wydziale Filologicznym Uniwersytetu Śląskiego, Katowice 2018

Niniejsza recenzja zawiera następujące części:

1. Dobór problematyki badawczej i tematu pracy
2. Cele pracy i hipotezy badawcze
3. Struktura i metodologia pracy
4. Zawartość merytoryczna – uwagi polemiczne
5. Strona formalna pracy
7. Konkluzja

1. Dobór problematyki badawczej i tematu rozprawy

Rozprawa doktorska pani magister Agaty Stronciwilk *Wspólnota, ciało, polityka. Estetyczne i kulturowe konteksty jedzenia w polskiej sztuce współczesnej* podejmuje temat ważny w kontekście współczesnego rozumienia relacji człowieka z jego wieloaspektowo widzianym środowiskiem i istotny dla poszerzenia zakresu badań poświęconych jedzeniu, które – mimo swojej kilkudziesięcioletniej już historii – dopiero zdobywają sobie miejsce we współczesnej humanistyce, czemu towarzyszy wypracowywanie terminologii i podstawowych kategorii.

Autorka zainteresowana jest nie tyle formalną stroną działań artystycznych inkorporujących tematykę, przedstawienia, i przede wszystkim samą fizykalną obecność jedzenia na gruncie polskim, co funkcją, jaką jedzenie pełni w sztuce współczesnej. Szczególną uwagę poświęca – ze względu na typy działań artystycznych, jakie w pewien sposób samo jedzenie narzuca – performatywnym formom sztuki. Jedzenie staje się więc albo specyficznym „uczestnikiem” tych działań, dzięki któremu artyści są w stanie wpływać na reakcje, zachowania, czy też – w dalszej perspektywie – poglądy odbiorców, często aktywnie partycypujących w „dzianiu się” dzieła, albo przyjmuje funkcję znaku/komunikatu we wszystkich trzech wyszczególnionych kiedyś przez Peirce’a typach. To właśnie

funkcjonalistyczne podejście do tematu jedzenia pozwoliło pani mgr Stronciwilk na sformułowanie tytułu pracy, w którym jedzenie może być rozpatrywane w perspektywie wspólnototwórczej, jako element wypowiedzi o charakterze politycznym i jako pole somatyczności organizowane w zasięgu relacyjności ciała. Takie podejście do kwestii zawsze kontekstualnego charakteru jedzenia pozwala także na wskazanie kultury i estetyki jako nakładających się na siebie stref, w których porusza się sztuka, choć można tu wysunąć zastrzeżenie dotyczące zagrożeń w organizacji merytorycznej warstwy rozprawy o tak złożonej konstrukcji tematu.

Praca mgr Stronciwilk jest więc także poszukiwaniem – pośród wielogłosu artystów i ich dzieł – ścieżek, na których uniwersalność tematyki jedzenia jest jednocześnie szansą na uwydatnienie jego potencjału jako indywidualnie traktowanego, niezwykle silnego środka artystycznego o uwarunkowaniach kulturowych.

Rozprawa ta jest jednak ważna również dlatego, że zdejmuje pewne odium nieufności z samej tematyki jedzenia obecnego w centrum działań artystycznych. Jedzenie ciągle jeszcze wolimy analizować w kategoriach antropologicznych, socjologicznych, religioznawczych, czy po prostu w ramach badań związanych ze zdrowotnością, niż wiązać je ze sztuką. Wynika to – z właściwej naszej tradycji kulturowej i filozoficznej – deprecjacji zmysłów kontaktu, smaku, dotyku i węchu w dziedzinie estetyczności, a tym bardziej sztuki, widzianej ciągle jeszcze jako pole aktywizujące zmysły dystansu. W piśmiennictwie polskim chętnie rozważamy estetyczne walory posiłków, szczególnie sięgając ku kulturom pozaeuropejskim, zorientowanym na estetyczność codzienności, przede wszystkim ku kulturze japońskiej. Pojawiają się prace dotyczące estetyki smaku (częściowo pod wpływem badań Carolyn Korsmeyer), czy też projekty takie jak „Estetyczna wartość jedzenia. Perspektywa pragmatyczna” (dr Dorota Koczanowicz, 2014), brak jednak publikacji zwartych badających jedzenie jako samą materię sztuki. Jednym z wyjątków jest monografia wieloautorska pod redakcją Doroty Koczanowicz pt. *Jedzenie i granice sztuki* wydana jako numer Prac Kulturoznawczych (2017). Sytuacja wygląda odmiennie w badaniach anglojęzycznych, z których korzysta wielokrotnie mgr Stronciwilk, a w których tematyka jedzenia wplatana jest od lat w szerokie spektrum sztuki. Sztuka natomiast użytkuje zarówno przedstawienia pokarmów (niemalże od swoich początków), jak i fizyczną ich obecność (mniej więcej od lat 30. zeszłego stulecia) i kierunek ten niewątpliwie przybiera na sile niezależnie od poglądów krytyki.

Podsumowując, można pozytywnie ocenić dobór tematyki rozprawy doktorskiej, która jest niewątpliwie cenną próbą niemalże samotnego zmierzenia się z zaproponowaną w tytule problematyką, pozostawiając jednak w tle wątpliwość dotyczącą jego zbytnej złożoności.

2. Cele pracy i hipotezy badawcze

Recenzowana rozprawa doktorska jest próbą realizacji kilku powiązanych ze sobą zadań badawczych, wynikających z doboru tematyki i odzwierciedlonych w jej tytule. Pierwszym i podstawowym celem – zgodnie z przedstawionym we wstępie założeniem – jest podjęcie refleksji nad polską sztuką współczesną w kontekście kulturowych i estetycznych wymiarów wątków związanych z jedzeniem (s.3). Autorka zamierza realizować to założenie w odniesieniu do trzech obszarów wyznaczanych – w obrębie kultury – przez tematy wspólnotowości, polityki, czy też polityczności oraz ciała. Wymaga to wskazania na możliwość rzetelnego analizowania i interpretowania wybranych dzieł pod kątem ich przystawalności do trzech tytułowych pojęć. Tak postawione zadanie wymaga również dużej dyscypliny badawczej ze względu na pewną „niesforność” sztuki, jej wielowątkowość i rozrastające się sieci znaczeń, co istotne zwłaszcza wtedy, jeśli mamy do czynienia nie tyle z przedstawieniem, co z żywą tkanką, w tym przypadku, chleba, wody, wina, czy chociażby sajkonek proponowanych przez Dorotę Podlaską, lub ziemniaków obieranych przez Julitę Wójcik w salach Zachęty.

Osiągnięcie tego celu jednak możliwe jest dzięki poprawnej realizacji celów pośrednich. Jest to przede wszystkim udzielenie odpowiedzi na postawione przez Autorkę we wstępie pytania dotyczące sposobów, w jaki pokarmy manifestują same siebie w sztuce, jak uwidacznia się ich wymiar kulturowy i estetyczny, jaki ma to wpływ na percepcję dzieła i przede wszystkim, pytanie moim zdaniem najistotniejsze w tej pracy: czy pokarm, jedzenie, może być artystycznym komunikatem (s. 4.)

Hipoteza badawcza Autorki zakłada, że zawarte w tytule rozprawy obszary, a więc wspólnota, ciało i polityka, są podstawowe dla przebadania kategorii jedzenia w sztuce. Niewątpliwie, takie działania jak dzielenie się jedzeniem, prezentowanie pokarmów lub ich braku i użytkowanie ich bogatej symboliki stają się w niemalże naturalny sposób krytycznym komentarzem do kultury współczesnej, uświadamiają również pewne afordancje, często powiązane z doświadczeniami estetycznymi i w konsekwencji z możliwościami twórczymi. Zgodnie z powyższą tezą, odpowiedzi na postawione przez Doktorantkę pytania przynoszą dzieła przywoływanych w rozprawie artystów. Mgr Stronciwilk wpisuje je w proponowane kategorie wspólnoty, polityki i ciała nie rezygnując jednak z podkreślania ich nieustannego współprzenikania się w omawianych pracach i działaniach.

Po zapoznaniu się z całością rozprawy można stwierdzić, że wyłania się z niej również cel znacznie ogólniejszy. Jest nim próba zarówno wsparcia jak i dokumentowania procesów

przewartościowania dominującej jeszcze wizji sztuki i estetyczności, wyrastającej z tradycji postkantowskiej filozofii. Próba uchwycenia postępującego otwarcia sztuki na migotliwy męt i zamęt codziennej rzeczywistości. Do sposobu i zakresu realizacji tak określonych celów odniosę się w punktach następujących

3. Struktura i metodologia pracy

Rozprawa doktorska przedstawiona przez mgr Stronciwilk to licząca trzysta pięćdziesiąt dziewięć stron dysertacja składająca się z trzech głównych części podzielonych na rozdziały, oraz ze wstępu i zakończenia. Rozprawa zawiera również zestaw ilustracji wraz ze spisem, bibliografię i streszczenia w języku angielskim i polskim.

Część pierwsza służy zbudowaniu zaplecza teoretycznego dla pozostałych części pracy, nakreśla również konteksty kulturowe i artystyczne. Część druga i trzecia mają charakter badawczy; Autorka podejmuje analizę dzieł wybranych artystek i artystów, podążając tropem wątków wspólnoty i polityki (część druga), oraz ciała i płciowości (część trzecia). Wstęp i zakończenie stanowią klamrę spinającą całość. Struktura pracy jest właściwa dla rozprawy naukowej, jednak można tu wysunąć dwie uwagi krytyczne.

Pierwsza dotyczy rozbieżności pomiędzy kolejnością i ujęciem w tytule rozprawy trzech pojęć, (*wspólnota, ciało, polityka*), sugerowanych jako równoważne. W kolejności rozdziałów Autorka odstępuje jednak od zawartej w tytule wersji, nie traktuje również wprowadzonych pojęć jako równoważnych przeznaczając na „wspólne” omówienie wspólnoty i polityki część drugą pracy (*Wspólnotowe i polityczne wymiary jedzenia*), natomiast ciało przesuwa do części trzeciej, w której tytule pojawia się dodatkowo płciowość nie sygnalizowana w tytule całej rozprawy (*Cielesne i płciowe wymiary jedzenia*). W rezultacie, w zaproponowanym obrazie polityka traci na ważkości, zajmując miejsce paralelne do płciowości z części trzeciej, a ciało dominuje nad wspólnotowością i aspektem politycznym. Przyjęcie takiego układu powinno zostać umotywowane we wstępie.

Drugą kwestią, jaką można poruszyć jest decyzja o pominięciu we wszystkich częściach i rozdziałach wprowadzeń oraz wniosków lub też uwag końcowych, których obecność pozwoliłaby czytelnikowi na uważniejsze śledzenie skomplikowanej linii argumentacji, a Autorce – na uzasadnienie doboru treści i uszczegółowienie celów poszczególnych rozdziałów, tym bardziej, że materiał w nich przedstawiony jest często bardzo zróżnicowany.

Przechodząc do metodologii warto nadmienić, że zagadnienie doboru narzędzi poznawczych jest niezwykle istotne w przypadku niejednorodnego materiału badawczego, a taki właśnie przypadek w udziale Autorce przedstawionej rozprawy doktorskiej. Wysoce

zindywidualizowane działania i wypowiedzi artystyczne niełatwo poddają się poszukiwaniom wspólnych mianowników, czy też prostym klasyfikacjom. Autorka poszukując sposobu na zrealizowanie wszystkich postawionych przed sobą zadań badawczych, biorąc po uwagę także ich zróżnicowanie, decyduje się zastosować również dość zróżnicowaną metodologię.

W ogólnym obrazie zdecydowanie dominują metody analityczno-syntetyczne oraz opisowe, charakterystyczne dla historii sztuki zainteresowanej ostatecznie, jak pisał Piotr Skubiszewski, pojedynczym dziełem sztuki i jego relacyjnością. W przypadku jedzenia jako tworzywa sztuki nie jest to jednak sprawą jednoznaczną, ponieważ niejednokrotnie zatarciu ulegają rozróżnienia pomiędzy pojmowaniem dzieła sztuki jako specyficznego przedmiotu fizycznego, a jednocześnie zjawiska artystycznego o cechach „metafory”. Metody syntetyczno-analityczne Autorka stosuje także w odniesieniu do prezentacji istniejącego stanu badań oraz kontekstu artystycznego w części pierwszej. Poszukując sensów i ukrytych w gąszczu powiązań znaczeń skłania się – badając pojedyncze motywy lub dzieła – ku metodom hermeneutycznym. W częściach badawczych użytkuje również techniki komparatystyczne zestawiając w kolejnych rozdziałach dokonania twórcze przedstawianych artystów. W rozprawie pojawia się także funkcjonalistyczne podejście do tematu jedzenia, co pozwala płynnie łączyć motyw pokarmów z szerokimi kontekstami kulturowo-estetycznymi przywoływanymi w tytule pracy.

Zaproponowana metodologia ogólnie sprawdza się w rozprawie, zwłaszcza jeśli rozpatrywać ją zgodnie z zasadami tzw. *close reading* (poststrukturalistycznego „czytania z bliska”). Potwierdza to zasadność jej wprowadzenia, dyktowaną dużą liczbą zróżnicowanych dzieł, których opis, omówienie i analiza zajmuje ponad 180 stron tekstu. Niemniej, nie do końca chroni to rozprawę przed pewną chaotycznością. Nagromadzenie opisów utrudnia wytyczenie logicznej linii argumentacji oraz docenienie głębszego spojrzenia na poszczególne zjawiska artystyczne.

5. Zawartość merytoryczna – uwagi polemiczne

Dysertacja pani magister Stronciwilk rozpoczyna się od *Wstępu*, w którym Autorka przekonująco uzasadnia dobór tematyki, przedstawia cele, pytania badawcze i główną tezę pracy oraz przybliża tematykę poszczególnych rozdziałów. Przedstawia również w zarysie stan literatury tematu na gruncie polskim oraz wybór materiałów źródłowych.

Część pierwsza, której poświęcę nieco więcej miejsca, składa się z czterech rozdziałów, które w sumie dają dobrze przemyślany obraz dzisiejszych badań nad jedzeniem (m. in. *food studies, foodways, etc.*) w odniesieniu do kultury, estetyki, sztuki, polityki, przemian

społecznych i rozwoju badań nad środowiskiem. Warto wskazać na niezwykle interesujący rozdział omawiający jedzenie jako motyw w sztuce, w którym Autorka rozwija przed czytelnikiem całą panoramę dziejów motywów kulinarnych w historii sztuki w sposób kompetentny i logicznie zorganizowany. Na tym tle nieco słabiej wypada rozdział ostatni zatytułowany *Sztuka kulinariów a sztuka kulinarna*, w którym linia argumentacji jest mniej wyrazista, co utrudnia śledzenie trajektorii relacji między sztuką a jedzeniem w wielorakich kontekstach – codzienności, designu, *food art*, etc.

W części pierwszej Autorka dobrze wychwyciła interdyscyplinarny potencjał badań nad jedzeniem, ich wpływ na wzrost świadomości istotnej relacji między pokarmem a ludzkim doświadczeniem w całej jego złożoności. Doktorantka korzysta z szerokiego zakresu literatury tematu lub związanej z tematem począwszy od koncepcji Levi-Straussa i Maussa, poprzez prace Pierra Bourdieu, Richarda Shustermana, Mary Douglas, a kończąc na publikacjach o charakterze encyklopedycznym jak *Encyclopaedia of Food and Culture*. Na tym dość szerokim tle Autorka umieszcza liczne publikacje (m. in. Carole Counihan,) ukierunkowane już bezpośrednio na problematykę jedzenia, poszukując ich także w piśmiennictwie polskim. Pewnym pominięciem jest brak przywołania wspomnianej już książki *Jedzenie i granice sztuki*. Część pierwsza, z założenia posiadająca charakter sprawozdawczy zawiera jednak również elementy polemiczne, Autorka wielokrotnie, choć oszczędnie, określa swoje stanowisko wobec przedstawianych koncepcji (np. krótko odnosząc się do prac Bendinera i Riley), co podnosi wartość rozważań.

Mimo szeroko zakrojonego projektu prezentacji badań nad jedzeniem w kontekście sztuki, pewnym minusem tej części pracy jest – co zresztą można zarzucić całej rozprawie – pewne rozchwianie argumentacji i ustawienia akcentów. Autorka niejednokrotnie traci z pola widzenia swoje priorytetowe kategorie i pojęcia i na ich miejsce wstawia te, które akurat wynikają z biegu tekstu. W konsekwencji, dwa poziomy sugerowanej analizy, czyli „wspólnota, ciało, polityka” oraz „estetyczność i kulturowość” mieszają się i np. rozdział pierwszy podsumowuje zdanie, informujące, iż w rozprawie „jedzenie jest rozpatrywane przede wszystkim w kontekście tego, jak ujawniają się jego wspólnotowe i kulturowe wymiary” (s. 17). Tego typu przeniesienia akcentów występują na przestrzeni całej pracy i wprowadzają wrażenie niezborności tekstu i jego założeń merytorycznych. Być może środkiem zaradczym byłyby sugerowane wcześniej wprowadzenia i podsumowania organizujące materiał poszczególnych rozdziałów, a przynajmniej głównych części pracy i ukierunkowujące – zgodnie z zamierzeniami Autorki – zarówno uwagę czytelnika jak i same procesy badawcze.

Część druga zatytułowana *Wspólnotowe i polityczne wymiary jedzenia*, obejmująca z założenia dwa z trzech proponowanych w tytule zagadnień jest merytorycznie nierówna. O ile Autorka świetnie sobie radzi z tematyką wspólnototwórczej funkcji jedzenia, o tyle polityczny wymiar pokarmów umyka dogłębnej analizie, brak także zdefiniowania samej „polityczności”, które z pewnością pozwoliłoby Autorce na sprawniejsze odszukanie wątków politycznych w konkretnych dziełach i intencjach ich twórców.

Potwierdzeniem pewnej niepewności w śledzeniu tropów politycznych jest sam układ części drugiej; odwołania do polityki, przewijające się marginalnie przez całość uzyskują znaczenie w rozdziale piątym, częściowo w ósmym i dziewiątym. Rozdział szósty, siódmy częściowo ósmy i dziesiąty poświęcone są wspólnotowym aspektom jedzenia jako tworzywa sztuki. Polityka zaanonsowana jest wyraziście w tytułach rozdziałów analizujących twórczość Jerzego Beresia i Zbyluta Grzywacza. O ile prace Grzywacza są związane z polityką i polityką społeczną w sposób dość oczywisty, dużo bardziej złożonym zadaniem jest uwydatnienie (meta?)-polityczności rytuałów Beresia. Autorka rozpoczyna zresztą ten rozdział od symbolicznych i społecznych aspektów jedzenia, od wizji budowania wspólnoty. Całe wprowadzenie kieruje więc czytelnika w stronę „związków między rytuałem, jedzeniem i wspólnotą” jako „istotnym aspektem performansów Jerzego Beresia” (s. 65). Wkraczamy wraz z Autorką w prostotę świata kreowanego przez artystę, uczestniczymy w surowości jego rytuałów, śledzimy konotacje chleba, alkoholu, wartościujemy wymiary sakralności – intuicje profetyczne i niejednorodność potrzeby wspólnototwórczego dialogu z odbiorcą, rozpoznajemy ścieżki romantyzmu. Polityczność, polityka pojawiają się dopiero na s. 72.

Autorka zauważa, że „polityczny wymiar akcji Beresia nie zawsze był czytelny”, choć można dostrzec ich aspekt patriotyczny. Mgr Stronciwilk przywołuje jednocześnie komentarze Klary Kemp-Welch (2014), specjalizującej się w badaniach nad naszą częścią Europy, która mówi o upolitycznionej „antypolityczności” sztuki owego okresu, także w Polsce. Być może podążenie tym tropem dałoby interesujące rezultaty w odniesieniu do twórczości Beresia, który odrzucał bezpośrednie angażowanie się w ruchy polityczne. Trudności, na jakie napotkała Autorka w wyrazistym określeniu tego, co polityczne u twórcy *Chleba malowanego na czarno* wynikają prawdopodobnie z braku sformułowania definicji – co tak naprawdę oznacza polityczność u Beresia, jak jest konstruowana? Pewna nieśmiała odpowiedź znajduje się na s. 91, gdzie Autorka mówi o jej niejednoznaczności. Być może pomocna byłaby lektura tekstu Jerzego Hanuska *O polityczności sztuki Jerzego Beresia na tle politycznym*, który rozpoczyna się stwierdzeniem: „Twórczość Jerzego Beresia uważana jest za jedną z najbardziej upolitycznionych w sztuce polskiej II połowy dwudziestego wieku”.

W formie obecnej, rozdział zachwyca piękną refleksją nad ładunkiem znaczeniowym chleba, edukuje czytelnika opisując kolejne działania artysty, jednak polityczny wymiar pozostaje niedopowiedziany, co uważam za słaby punkt całej rozprawy, która wszak politykę zawiera w samym tytule, a jej paradoksyjne ujęcie w dziele Beresia wydaje się bardziej znaczące z obecnej perspektywy niż opisowo-metaforyczne potraktowanie tego tematu w pracach Grzywacza.

Zupełnie inaczej należy ocenić analizę wspólnotowego aspektu pokarmów, dzielenia się nimi, procesów wytwarzania i konsumpcji produktów spożywczych. Tutaj Doktorantka świadomie i z przekonaniem prezentuje pełny wachlarz postaw twórczych – od interesująco i szeroko scharakteryzowanych manifestacji gościnności w pracach Małgorzaty Markiewicz (jedynym niedopowiedzeniem wydają się pojedyncze sugestie związków z filozofią dialogu, które – pogłębione – odegrałyby lepiej swoją rolę w analizie jej prac), poprzez „więziotwórczość jedzenia” u Doroty Podlaskiej, aż po tabu kulinarne (Żyniewicz) i ostro zarysowaną problematykę głodu (Brzuzan) splatającą się ponownie z negatywnymi elementami polityki i polityczności. Powrót do kwestii estetyczności, estetyki relacyjności, a nawet estetyki spotkania, w którą wpisane jest jedzenie w ostatnim rozdziale tej części pracy wydaje się zabiegiem, który można obronić, uznając go za formę klamry spinającej kwestie wspólnotowe w rozprawie. Jednak – przy braku zdystansowanej organizacji materiału badawczego za pomocą informujących o koncepcji Autorki wprowadzeń do poszczególnych części – znów wpływa to na wrażenie pewnej przypadkowości dobieranych tematów.

Niemniej, nawet w owym, nieco chaotycznym wydaniu, bogactwo poruszanych kwestii, wątków i odniesień do z reguły poprawnie dobranej literatury naukowej pozwala cieszyć się zarówno tematyką wspólnoty jak i przeniesioną do części trzeciej tematyką cielesności i płci. Tam do pracy wkraczają postacie ikoniczne, jak Natalia Lach-Lachowicz i Alina Szapocznikow oraz cała lista artystek, poczynając od Joanny Rajkowskiej (uwzględnionej także pod koniec części drugiej), aż po „smaki” Anny Królikiewicz i wyczerpująco przebadane „zapachy” dominujące w koncepcjach Justyny Gruszczyk i Angeliki Markul.

Czytając część trzecią należy podkreślić fakt, że mgr Stronciwilk nie poprzestaje na „opowiedzeniu” nam dzieł, ale wskazuje także na istotne wpływy i inspiracje, jakich dostarcza artystkom (bo tematyka jedzenia w sztuce, co odzwierciedla rozprawa, jest w wysokim stopniu sprawą kobiet) tradycja sztuki i kultury. W interpretacji Autorki ich dzieła i działania podejmują więc wielopoziomowy dialog z kontekstami sztuki obecnej i dawnej, z tradycjami kultury i z nastawieniem odbiorcy, co Autorka umiejętnie wychwytuje i wykorzystuje (np. świetnie interpretowane prace Królikiewicz, czy zestawienia na linii Markul-Gruszczyk).

W tych zmiennych kontekstach wywód Autorki przybliży stopniowo skomplikowany rysunek cielesności w wybranych prezentacjach polskiej sztuki współczesnej. Trudno byłoby w recenzji pomieścić szczegółowe omówienie nazwisk, koncepcji i poszczególnych dzieł konstytuujących konstruowaną przez Doktorantkę sieć współczesnego myślenia o jedzeniu jako tworzywie artystycznym. Jest również rzeczą spodziewaną, iż jest to model autorski, oparty o autorską propozycję doboru nazwisk i prac. Model ten budowany jest wszak na potrzeby określonego wywodu i opracowany w perspektywie określonych pytań, które zadano na początku pracy.

Rozprawa kończy się uwagami zawartymi w rozdziale zatytułowanym *Zakończenie*, choć może lepiej byłoby zaproponować „podsumowanie” lub „wnioski końcowe”. W ujęciu obecnym jest to niemalże osobna część pracy zbierająca elementy omówione wcześniej i scalająca je w migotliwą opowieść o wielkich metaforach, jakie odsłaniają się przed nami poprzez obecność jedzenia w sztuce. Poprzez pokarmy i sposób ich zaistnienia czytamy komunikaty o tradycjach i wizjach kultury, o wspólnotcie i władzy, nostalgii i wyobrażeniowości, o kobiecości i obrazach domu, a także o sensach egzystencjalnych i wysoce filozoficznych, których wyrazem są przywołane słowa Jolanty Brach-Czainy (s. 323). „Pierogi skonfrontowane z głodem” odsłaniają nieustanną grę życia i śmierci, „istnienia i nicości jako wartości”. I te konstatacje pozostają z czytelnikiem po lekturze rozprawy.

6. Strona formalna pracy

Rozprawa od strony formalnej jest poprawna: strona tytułowa, spis treści, lista skrótów, przypisy i forma cytatów, zapisy bibliograficzne i ich podział są wykonane w sposób właściwy dla pracy naukowej.

7. Konkluzja

Podsumowując, pozostaje odpowiedzieć na pytanie, czy rozprawa doktorska przedstawiona przez mgr Agatę Stronciwilk stanowi istotny wkład w badania nad funkcją i kulturowo-estetycznymi kontekstami jedzenia w sztuce i czy zaświadcza o jej zdolnościach do prowadzenia dalszych badań naukowych.

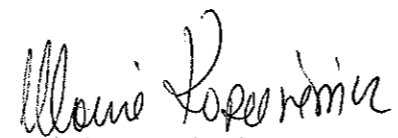
Jak wynika z powyższych komentarzy, rozprawa jest od strony merytorycznej nierówna, przy czym zastrzeżenia można mieć do rozdziałów badawczych, głównie w wyniku pewnej chaotyczności treści. Powodem tego stanu rzeczy wydają się być dwie sprawy. Po pierwsze, zbyt szeroki zakres tematyczny rozprawy i nagromadzenie przenikających się ze sobą zadań badawczych uwidocznionych w tytule utrudniło skonstruowanie logicznej narracji i

argumentacji, która prowadziłaby ku końcowym wnioskom. Po drugie, rozprawa nie została skonstruowana według klasycznych zasad kompozycyjnych, które zakładają rozpoczynanie każdego rozdziału od wprowadzenia, zawierającego zaprezentowanie celów i treści, wskazanie miejsca i zasadności rozdziału w logice całości pracy, oraz zakończenie każdego rozdziału w formie konkluzji, które będą odpowiedzią na cele wyróżnione we wprowadzeniu. W tak szeroko zakrojonej pracy może to pogłębiać wrażenie małej spójności wywodu. Otrzymujemy raczej mozaikę przenikających się treści i wątków niż zdyscyplinowaną badawczo, poprawnie skonceptualizowaną całość. Jeśli dołożymy do tego zaanonsowane niepowodzenia w realizacji przedstawienia obszaru polityczności, nad ostateczną odpowiedzią na postawione powyżej pytanie można się zastanawiać.

Z drugiej strony, uważam, że pozytywne aspekty rozprawy przeważają nad negatywnymi. Na korzyść przedstawionej pracy doktorskiej przemawia fakt, że otwierając przed czytelnikiem fascynujące światy nowych obszarów współczesnej sztuki polskiej, wnosi ona istotny wkład w badania nad wielopoziomowością współczesnych artystycznych wypowiedzi. Podejmując temat jedzenia jako samej materii sztuki podejmuje tym samym próbę wypełnienia istotnej luki w polskim piśmiennictwie naukowym. Pozytywnie należy ocenić szczególnie rozdziały poświęcone analizie i interpretacji wspólnotowości i cielesności w kontekście użytkowania jedzenia w dziełach i działaniach artystycznych. Omawiając poszczególne realizacje Autorka niejednokrotnie wykazuje umiejętność wnikliwych hermeneutycznych dociekań ukrytych pod powierzchnią sensów. Zaowocowało to interesującymi poszukiwaniami znaczeń i konotacji o charakterze kulturowym, wykorzystującymi także dobrze dobraną bibliografię. Należy wreszcie dostrzec i docenić pasję badacza, której wymagało niewątpliwie zgromadzenie, zestawienie i przeanalizowanie ogromu materiału, jaki otrzymujemy w rozprawie. Przeprowadzone badania przyczyniają się więc do wzbogacenia wiedzy i zachęcają do dalszych poszukiwań, których możliwe kierunki Autorka sugeruje w zakończeniu. Tak więc, biorąc pod uwagę ambitne zamierzenia Doktorantki, rozległość tematu, jaki zdecydowała się podjąć i ostatecznie ulokowanie go w kontekście obszernej literatury przedmiotu można ocenić rozprawę jako interesującą i nowatorską próbę przebadania i zinterpretowania funkcji jedzenia w polskiej sztuce współczesnej.

W mojej opinii, odpowiedź na kluczowe dla recenzji pytanie – mimo wielu przedstawionych powyżej zastrzeżeń – jest pozytywna. Rozprawa doktorska mgr Agaty Stronciwillk pt. *Wspólnota, ciało, polityka. Estetyczne i kulturowe konteksty jedzenia w polskiej sztuce współczesnej* stanowi autorskie rozwiązanie problemu naukowego oraz wykazuje ogólną wiedzę teoretyczną Kandydatki pozwalającą na dalszy rozwój naukowy w dyscyplinie

kulturoznawstwo. Rozprawę oceniam pozytywnie i wnoszę o dopuszczenie Kandydatki do dalszych etapów przewodu doktorskiego.

Maria Korusiewicz